

UTICAJ GLOBALNIH KRIZA NA POSLOVANJE MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA RASINSKOG OKRUGA

Goran Lapčević¹, Slađana Vujičić², Milan Krstić³

Apstrakt

U radu se ukratko prezentuju rezultati analize poslovanja malih i srednjih preduzeća Rasinskog okruga na osnovu terenskog istraživanja, sprovedenog u toku 2023. godine, nakon globalnih kriza izazvanih pandemijom COVID19, kao i posledicama sukoba u Ukrajini. U istraživanju se pošlo od pretpostavke da su navedene krize imale značajan uticaj i na poslovanje malih i srednjih preduzeća Rasinskog okruga. Uzorak istraživanja je obuhvatio 25 malih i srednjih preduzeća iz ukupno 6 mesta Rasinskog okruga, a koja posluju u okviru dominantnih sektora okruga (industrijskog, poljoprivrednog i uslužnog sektora). Na osnovu prikupljenih podataka urađena je potonja analiza koja je obuhvatila 16 ključnih relevantnih ekonomskih pokazatelja poslovanja malih i srednjih preduzeća, odnosno pitanja koja su relevantna za mala i srednja preduzeća. Svrha istraživanja je bio da se na osnovu rezultata istraživanja unapredi poslovanje malih i srednjih preduzeća Rasinskog okruga posebno u pogledu njihovog marketing tržišnog pozicioniranja. Istraživanje je u dovoljnoj meri potvrdilo pretpostavke istraživanja da je su globalne krize izazvane pandemijom COVID19 i sukobom u Ukrajini imale vidan uticaj na poslovanje malih i srednjih preduzeća Rasinskog okruga, da su njegove razmere bile značajne, kao i trasirale put za naknadno šire istraživanje.

Ključne reči: Analiza, mala i srednja preduzeća, poslovanje, kriza, Rasinski okrug.

Uvod

Sektor malih i srednjih preduzeća (u nastavku MSP) predstavlja okosnicu privrednog razvoja i zapošljavanja na nivou svih država EU, uključujući i Srbiju, a posebno na lokalnom nivou. Ključni razlog leži u tome što MSP po pravilu predstavljaju najfleksibilniji, najefikasniji i najdinamičniji deo svake od ekonomija bilo na državnom, bilo na lokalnom nivou.

Sa jedne strane nesumnjiv je ekonomski doprinos MSP razvoju svake ekonomije, bez obzira na nivo posmatranja, i ogleda se u novom zapošljavanju, primeni inovacija, razvoju zdrave konkurencije, uvećanju izvoza i smanjenju uvoza,

---

¹ Goran Lapčević, dr, profesor strukovnih studija, Visoka poslovna škola „Prof. dr Radomir Bojković“, Kruševac, Srbija, E-mail: gorlap@gmail.com

² Slađana Vujičić, dr. vanredni profesor, Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd, Srbija, E-mail: sladjana.vujicic@vspep.edu.rs

³ Milan Krstić, dr, redovni profesor u penziji, Beograd, E-mail: mykrstic@gmail.com

efektivnoj i efikasnoj proizvodnji roba i usluga, dinamiziranju lokalnog razvoja, uvećanju dohodaka, uvećanju kupovne moći stanovništva, eliminaciji siromaštva, unapređenju konkurentnosti čitave privrede, unapređenju klasterizacije i saradnje, unapređenju produktivnosti i efikasnosti poslovanja i slično.

Sa druge strane poznato je da MSP poseduju ograničene resurse (finansijska sredstva, ljudski resursi i znanje) i stoga su u poređenju sa velikim preduzećima, koja raspoložu značajnim resursima evidentno u podređenom položaju, naročito kada se suoče sa izvesnom krizom poslovanja.

Kad su MSP u pitanju zato je od velikog značaja sistemska podrška koja bar delimično može promeniti opšti okvir poslovnih uslova u njihovu korist i dovesti ih bar u približno isti položaj na konkurentnom tržištu.

Kad je sistemska podrška MSP u pitanju od značaja su pre svih relevantne državne institucije kao što su Privredna komora Srbije (PKS), Nacionalna služba za zapošljavanje, Poslovni inkubatori, Fond za inovacionu delatnost, Naučno tehnološki parkovi i druge. Podrška MSP u velikoj meri zavisi i od inicijativa i zainteresovanosti tih institucija. U tom smislu u ovom manuskriptu se prezentuju rezultati jedne analize u pogledu istraživanja relevantnih ekonomskih pokazatelja MSP Rasinskog okruga, a od strane PKS Regionalna privredna komora Kruševac. Istraživanje je sprovedeno u drugoj polovini 2023. godine sa ciljem sagledavanja efekata usled globalnih kriza koje su nastale usled delovanje pandemije COVID19 i izbijanja rata u Ukrajini, a u cilju da se ustanovi stanje privrednog ambijenta sektora MSP Rasinskog okruga kako bi se moglo unaprediti njihovo marketing tržišno pozicioniranje. Rezultati navedenog istraživanja detaljnije se pojašnjavaju u daljem tekstu manuskripta.

Pregled literature

Zbog značaja koji MSP imaju za ekonomiju kako na lokalnom, tako i na nacionalnom nivou, unapređenje njihovog okvira poslovanja često se postavlja kao imperativ. Unapređenju okvira poslovanja MSP po pravilu prethodi istraživanja stanja poslovnog ambijenta sektora MSP. U daljem tekstu će se ukazati na neka od relevantnih istraživanja na ovu temu.

Istraživanje koje se tiče podsticaja razvoja sektora MSP Srbiji (Krstić M, Skorup A, Obradović I, 2016) je ukazalo da srpska ekonomija raspolaže izvesnim potencijalima (kao što su veštine i znanja) koje se ne koriste efektivno i efikasno, kao i da se u okviru srpske ekonomije, unutar sektora MSP, razvio značajan privredni segment (ICT).

Studija istraživanja inovativnosti MSP područja Istočne Srbije (RARIS, 2012) posebno apostrofira stanje inovativnosti MSP i u tom smislu ukazuje na razumevanje inovativnosti, organizacione inovacije kao i na udruživanje kao recepte za unapređenje stanja MSP.

Istraživanje koje se tiče podsticaja razvoja sektora MSP u AP Vojvodini (Simin M, Živkucin S, Aleksić S, Soleša D, 2021) sugeriše da potrebno je uključiti čitav privredni sistem zemlje sa svim podsistemima koji moraju delovati tako da

direktno podstiču MSP kao i da se to delovanje sprovodi putem posebnih mera i programa kojima se ubrzavaju određeni procesi koji doprinose razvoju MSP.

Najnovije inicijative namenjene MSP Srbije (CEVES, 2024) tiču se aktuelnih sistemskih problema i obuhvataju sledeće tematske oblasti: (1) Jačanje kapaciteta u pogledu podizanje kapaciteta i standarda kvaliteta naročito za nastup na međunarodnim tržištima, daljoj podršci digitalizaciji i jačanju ambijenta za inovacije kao i tehnološka i „zelena transformacija”; (2) Obrazovanje i usavršavanje kadrova u pogledu obuka na radnom mestu i prekvalifikacije zaposlenih, saradnje i pomoći formalnom obrazovanju, kao i zadržavanja i privlačenja kadrova; (3) Pristup finansiranju.

Metodologija istraživanja

U okviru ovog istraživanja pošlo se od pretpostavke da je prethodna globalna kriza izazvana pandemijom COVID19 i ratnim sukobima na teritoriji Ukrajine imala značajan uticaj i na poslovanje MSP Rasinskog okruga.

Ključni ciljevi istraživanja su bili:

- da se utvrde razmere eventualnog uticaja krize na poslovanje MSP Rasinskog okruga,
- da se izvrše pripreme, odnosno pripreme neophodne podloge za eventualno naknadno šire istraživanje.

Metodologija istraživanja poslovanja MSP Rasinskog okruga je obuhvatila sledeće korake:

- pripremu instrumenta za prikupljanje podataka,
- definisanje uzoraka istraživanja i odabir MSP,
- prikupljanje podataka od strane nadležnih predstavnika MSP uz pomoć instrumenta kroz terensko istraživanje,
- obradu prikupljenih podataka,
- prezentovanje rezultata istraživanja.

U realizaciji ovog istraživanja primenjeno je više naučnih metoda istraživanja, od kojih se posebno mogu istaći sledeći (WME, 2021):

- analitički metod, koji je primenjen za razlaganje razmatrane pojave, u konkretnom slučaju to je aktuelno stanje MSP u Rasinskom okrugu, kako bi se mogla sagledati njegova priroda, odnosi unutar njega, uzroci i posledice.
- sintetički metod, za komponovanje složenog oblika razmatrane pojave, u konkretnom slučaju aktuelnog stanja MSP u Rasinskom okrugu od pojedinih njegovih delova (MSP).
- deskriptivni metod, za opisivanje i predstavljanje razmatrane pojave, u konkretnom slučaju aktuelnog stanja MSP u Rasinskom okrugu.
- komparativni metod, za upoređivanje različitih načina teorijske interpretacije razmatrane pojave u literaturi, u konkretnom slučaju istraživanja na ovu temu.

- empirijski metod (Rohrer, 2014), za eventualno modelovanje pojave aktuelnog stanja MSP u Rasinskom okrugu.
- induktivni metod, za donošenje opštih zaključaka iz uvedenih premisa.

Dizajn istraživanja poslovanja malih i srednjih preduzeća Rasinskog okruga

Instrument za prikupljanje podataka

Tokom dizajniranja instrumenta za prikupljanje podataka pošlo se od sledećih ekonomskih entiteta:

1. Nivo ugovorenih poslova preduzeća,
2. Iskorišćenost kapaciteta preduzeća,
3. Investicije preduzeća:
  - prethodne i u toku,
  - buduće.
4. Aktuelna tržišta preduzeća,
5. Stanje poslovanja preduzeća:
  - u pogledu proizvodnje /realizacije usluga,
  - u pogledu ostvarenog prihoda.
6. Uticaj globalne krize na poslovanje preduzeća,
7. Partnerstva preduzeća,
8. Problem u poslovanju
9. Zarade zaposlenih (neto):
  - prosečna zarada u RSD,
  - komentar u vezi zarade.
10. Zaposleni preduzeća:
11. Prosečan broj zaposlenih,
12. Komentar u vezi fluktuacije zaposlenih.
13. Ostalo od značaja.

Definisanje uzoraka istraživanja i odabir MSP-a

Istraživanje poslovanja preduzeća iz Rasinskog okruga u pogledu relevantnih ekonomskih pokazatelja je obuhvatilo ukupno 30 preduzeća pri čemu je njihova struktura u pogledu veličine bila 25 MSP i 5 velikih preduzeća, koja dolaze iz sledećih mesta Rasinskog okruga: Aleksandrovac, Brus, Kruševac, Pojate, Stalać i Trstenik. Odabir preduzeća za istraživanja nije bio slučajnog karaktera, već naprotiv, posebno se imalo u vidu da to budu vodeća preduzeća u svojim kategorijama. Važno je naglasiti da ovaj manuskript tretira samo navedenih 25 MSP.

Kod izbora privrednog sektora iz kojih dolaze MSP vodilo se računa da to budu sektori koji su dominantni u Rasinskom okrugu, pa je u tom smislu izbor pao na sledeće privredne sektore:

- Industrijski sektor,
- Poljoprivredni sektor,

- Uslužni sektor.

Prikupljanje podataka kroz terensko istraživanje

Prikupljanje podataka od strane nadležnih predstavnika MSP uz pomoć instrumenta kroz terensko istraživanje je sprovedeno u drugoj polovini 2023. godine a sproveli su ga predstavnici PKS Regionalna privredna komora Rasinskog okruga Kruševac. Terensko istraživanje je podrazumevalo fizički obilazak odabranih MSP od strane predstavnika PKS Regionalna privredna komora Rasinskog okruga Kruševac, razgovor sa od nadležnim predstavnicima MSP i popuna odgovarajućih za to pripremljenih obrazaca. Ovde je važno naglasiti da odziv svih respodenata po svim pitanjima nije bio isti, budući da pojedini predstavnici MSP ili nisu bili voljni ili nisu bili spremni da prenesu sve tražene podatke.

Obrada prikupljenih podataka

Neposredno nakon završenog prikupljanja podataka od relevantnih predstavnika MSP sprovedena je obrada podataka koja je podrazumevala prethodnu proveru podataka i naknadnu obradu podataka.

Provera podataka je podrazumevala proveru valjanosti i obima popune obrazaca kao i evidentiranje onih podataka za koje nije bilo moguće dobiti podatke od MSP.

Naknadna obrada podataka je urađena u svemu u okviru prethodnog obrasca koji je za te potrebe posebno kreiran u Excel-u.

Rezultati istraživanja i diskusija

U okviru analize rezultata sprovedene su dve analize, kvantitativna i kvalitativna analiza. Kvalitativna analiza je obuhvatila sva relevantna pitanja dok je kvantitativna analiza sprovedena samo kad su u pitanju pitanja broj zaposlenih i zarade zaposlenih. U daljem tekstu se rezultati po obe analize i detaljnije pojašnjavaju.

Nivo ugovorenih poslova MSP-a

Po ovom pitanju se od ukupno 25 MSP eksplicite izjasnilo 10 MSP. Od njih 4 MSP imaju manje ugovorenih poslova u odnosu na prethodni period dok ostalih 6 MSP konstatuju da imaju zadovoljavajući nivo ugovorenih poslova. Na osnovu ovakvog broja podataka neko ozbiljne zaključivanje po ovom pitanju nije bilo moguće. To ukazuje da u narednom periodu ovom pitanju treba posvetiti naročitu pažnju.

Iskorišćenost kapaciteta MSP-a

Po ovom pitanju se od ukupno 25 MSP eksplicite izjasnilo samo 3 MSP i opšti je utisak da su predstavnici MSP svesno izbegavali da se iskreno izjasne po ovom pitanju, jer je evidentno da je iskorišćenost kapaciteta manja u poređenju sa onom

pre krize izazvane pandemijom COVID19 i pojavom ratnih sukoba u Ukrajini. Ovo pitanje zavređuje da u narednom periodu bude detaljnije razmotreno.

Investicije MSP-a

Investicije realizovane u prethodnom periodu ili one koje su u toku

Po ovom pitanju u pogledu investicija koje su realizovane u prethodnom periodu ili onih koje su u toku se od ukupno 25 MSP eksplicite izjasnilo 20 MSP. Iz uvida u njihove izjave je evidentno da su navedeni MSP u prethodnom periodu imali i brojne i vrednosno znatne investicije, i to u: skladišta i magacinske prostore, nove prostorne lokacije, novu proizvodnu opremu, novu tehnologiju, solarne panele, hladnjače, građevinske mašine, viljuškare, putnička i teretna vozila i drugo. Sve izneto ukazuje na značajnu investicionu aktivnost u pretkriznom vremenskom periodu.

Investicije planirane u narednom periodu

Po ovom pitanju u pogledu investicija planiranih u narednom periodu se od ukupno 25 MSP eksplicite izjasnilo 18 MSP. Iz uvida u njihove izjave je evidentno da navedeni MSP u narednom planskom periodu imaju nameru da investiraju i to u: automatizaciju proizvodnje, nove poslovne prostore, nabavku teretnih vozila, viljuškare, alatne mašine, solarne elektrane, instalacije za prečišćavanje otpadnih voda, u digitalizaciju poslovanja, kao i da su pojedini MSP konkurisali za podsticajna sredstva kod Fonda za razvoj. Sve izneto ukazuje na izvesnu investicionu aktivnost, ali kada se ove investicione aktivnosti uporede sa prethodnim pretkriznim periodom stiče se utisak da su planirane investicione aktivnosti značajno manje.

Aktuelna tržišta MSP-a

Po ovom pitanju se od ukupno 25 MSP eksplicite izjasnilo 16 MSP. MSP su pri tom pored domaćeg tržišta (civilnog) prijavili i izvoz, i to u sledeće zemlje: Ruska federacija, Kazahstan, Švajcarska, Nemačka, Slovačka, Slovenija, Crna Gora, Hrvatska, Finska, Severna Makedonija, BiH, Austrija. Detaljnije strukturiranje tržišta nije bilo moguće jer predstavnici MSP nisu mogla kvantifikuju podatke jer nisu raspolagali sa pouzdanim procentualnim učešćima po kategorijama tržišta. Ovo je takođe zavređuje da bude razmotreno u narednom periodu, ali tako da se predstavnicima MSP unapred dostave ova pitanja kako bi mogli blagovremeno da pripreme odgovore.

Stanje poslovanja MSP-a

Stanje poslovanja u pogledu proizvodnje /realizacije usluga

Po ovom pitanju se od ukupno 25 MSP eksplicite izjasnilo 13 MSP . Od njih 4 samo MSP su imala rast u poslovanju, dok je 9 MSP imalo stagnaciju (pad) proizvodnje ili realizacije. Iz toga se može zaključiti da preovladavala stagnacija poslovanja, ali za pouzdaniju ocenu potrebno je novo istraživanje.

Stanje poslovanja u pogledu prihoda

Po ovom pitanju se od ukupno 25 MSP eksplicite izjasnilo samo 8 a od njih, 4 MSP su imala (blagi ili kontinuirani) rast u poslovanju, 3 MSP je imala stagnaciju (pad) prihoda, a kod je 1 MSP prihodi su bili na nivou pretkriznog perioda. Iz navedenog se nije mogao izvesti neki čvršći zaključak tako da za pouzdaniju ocenu u pogledu ovog pitanja potrebno je novo istraživanje.

Uticaj globalne krize na poslovanje MSP-a

Po ovom pitanju se od ukupno 25 MSP eksplicite izjasnilo 5 MSP. Od njih 4 MSP ističu da postoji uticaj globalne krize na njihovo poslovanje, a čiji su glavni izazovi: nestabilnosti cena na tržištu nabavke sirovina, naplata potraživanja, smanjenje obima poslovanja nakon COVID19, interni incidenti (požar), ukrajinska kriza (do 30% smanjen Promet sa Nemačkom), dok samo 1 MSP smatra da globalna kriza nije imala bilo kakvog uticaja na njegovo poslovanje. Bez obzirom na relativno mali broj MSP koji su se izjasnili po ovom pitanju, stiče se utisak da postoji uticaj globalne krize na poslovanje MSP.

Partnerstva MSP-a

Po ovom pitanju se od ukupno 25 MSP eksplicite izjasnilo samo 2 MSP. Stoga se ovo pitanje nadalje ne može smatrati relevantnim i treba ga uvrstiti u neko naredno istraživanje.

Problemi u poslovanju MSP-a

Po ovom pitanju se od ukupno 25 MSP eksplicite izjasnilo samo 5 MSP. Od njih 4 MSP ističu da nemaju problema u poslovanju, dok je problem u poslovanju prijavilo samo jedan MSP. Iako je u pitanju mali broj MSP koji su se izjasnili po ovom pitanju ipak se stiče utisak da MSP imaju problem u poslovanju.

Zarade zaposlenih (neto)

Prosečna neto zarada MSP-a u RSD

Po ovom pitanju su se eksplicitno izjasnilo svih 25 MSP i stoga je ovo pitanje detaljnije razmotreno u okviru kvantitativne analize Tabela 1.

Tabela 1. Prosečna neto zarada MSP-a u RSD

Privredni sektori	MSP		
	Broj analiziranih	Prosečan broj zaposlenih	Prosek (neto) plata zaposlenih (u RSD)
Industrijski sektor	13	129	66500
Poljoprivredni sektor	4	102	59000
Uslužni sektor	8	95	56000
Ukupno	25	108	60500

Izvor: Autori

Iz Tabele 1 je evidentno da je prosečna neto zarada za razmatrana MSP iznosi 60.500 RSD. Budući da prosečna zarada (neto) za jun 2023. godine za Republiku Srbije iznosi 85.539 RSD, jasno je da je prosečna zarada kod razmotrenih privrednih MSP niža u odnosu na prosek Republike i to čak za 25.039 RSD ili za 29.3%. Čini se da je ovo i najveći problem MSP Rasinskog okruga.

Komentar u vezi neto zarada MSP-a

Po ovom pitanju se od ukupno 25 MSP eksplicite izjasnilo 9 MSP. Od MSP koji su se izjasnili po ovom pitanju povećanja neto zarada zaposlenih je prijavilo 6 MSP, stagnaciju, racionalizaciju ili minimalac je su prijavila 2 MSP, dok su ne promenjeno stanje u odnosu na pretkrizni period prijavila 2 MSP. Iz komentara MSP koja se se izjasnila po ovom pitanju nedvosmisleno provejava utisak o nedovoljnom povećanju neto zarada zaposlenih.

Prosečan broj zaposlenih

Po ovom pitanju su se eksplicitno izjasnila svih 25 MSP i stoga je ovo pitanje detaljnije razmotreno i u okviru kvantitativne analize Tabela 1.

Iz Tabele 1 je evidentno da je prosečan broj zaposlenih iznosi 108, što znači da u istraživanju preovlađuju srednja preduzeća.

Komentar u vezi fluktuacije zaposlenih

Po ovom pitanju se od ukupno 25 MSP eksplicite izjasnilo samo 9 MSP. Od njih uvećanje broja zaposlenih ili dodatno angažovanje po raznim osnovama je prijavilo 6 MSP, dok je nepromenjeno, stabilno ili stanje bez fluktuacije prijavilo 3 MSP. Iako se radi o malom broju privrednih subjekata koji su se izjasnili po ovom pitanju ipak se stiče utisak da ukazuje na nedovoljan ekonomski dinamizam razmatranih privrednih subjekata.

Ostalo od značaja

Po ovom pitanju se od ukupno 25 MSP eksplicite izjasnilo samo 6 MSP. Ona su tom prilikom iznela za njih značajna pitanja koja bi se mogla kategorisati u sledećem:

- pitanja koja se odnose na izazove i probleme, a od njih se mogu izdvojiti kao najznačajniji evidentirani problemi koji se tiču u vezi sa e-fakturama, nedostatkom vozača C kategorije, kao i problema sa plasmana robe na tržište Ruske federacije.
- pitanja koja se odnose na inicijative, a od njih se mogu izdvojiti kao najznačajnije evidentirane inicijative koje se tiču uvođenje obaveštavanja o prekidu saobraćaja od strane "Putevi Srbije", iznalaženja adekvatne rute za prevoz robe zbog kruženje kamiona od Carinarnice, izmena propisa u pogledu kazni za kašnjenje plaćanja poreza na doprinos do 15 dana od Poreske uprave, kao i nastojanje za uključivanje u delatnost Tehnološko-industrijskog parka Kruševac.

Zaključak

U ovom manuskriptu se ukratko prezentuju rezultati analize poslovanja MSP Rasinskog okruga na osnovu terenskog istraživanja, sprovedenog u toku 2023. godine, od strane PKS Regionalna privredna komora Rasinskog okruga Kruševac, a nakon evidentne stagnacije poslovanja MSP prouzrokovane krizom izazvanom pandemijom COVID19 i pojavom ratnih sukoba u Ukrajini.

Iako je uzorak istraživanja bio relativno mali 25 MSP iz ukupno 6 mesta Rasinskog okruga, ovo istraživanje je u ipak dovoljnoj meri potvrdio prethodno uvedene pretpostavke istraživanja:

- da je kriza izazvana pandemijom COVID19 i pojavom ratnih sukoba u Ukrajini imala vidan uticaj na poslovanje MSP Rasinskog okruga,
- da su razmere uticaja navedene krize na poslovanje MSP Rasinskog okruga bile značajne,
- da je ovo istraživanje trasiralo put i da je predstavljalo dobru podlogu (pripremu) za naknadno šire istraživanje,
- da je neophodno planirati sledeće istraživanje, posebno kako bi se bliže rasvetlili razlozi zašto relevantni predstavnici MSP nisu dali odgovore na izvestan broj pitanja od kojih posebno zavređuju da se detaljnije razmotre sledeća: nivo ugovorenih poslova, iskorišćenost kapaciteta, aktuelna tržišta, partnerstva.

Literatura

1. CEVES. (2024). *Inicijative MSP100 – da do 2030. MSP da izbiju u prvi plan*. Center for Advanced Economic – CEVES, Beograd, Inicijative prezentovane na Konferenciji-izložbi MSP Srbija 2030: MSP100 Expo, 2022.
2. Krstić, M., Skorup, A., & Obradović, I. (2016). *Stanje i perspektive razvoja sektora MSP u Srbiji*. Naučno-stručni časopis „Trendovi u poslovanju“, Godina IV, broj 7, Sveska 1/2016, ISSN 2334-816.
3. RARIS. (2012). *Studija istraživanja inovativnosti malih isrednjih preduzeća (MSP-a) područja Istočne Srbije*. Regionalna agencija za razvoj istočne Srbije – RARIS.
4. Rohre, C. (2014). *When to Use Which User-Experience Research Methods*. Von Nielsen Norman Group: <https://www.nngroup.com/articles/which-ux-research-methods/> abgerufen
5. Simin, M., Živkucin, S., Aleksić, S., & Soleša, D. (2021). *Stanje i razvoj inovativnog sektora malih i srednjih preduzeća (MSP) u AP Vojvodini*. „Ekonomija, Teorija I Praksa“, Godina XIV, broj 3, str. 22–43.
6. WME. (2021). *Metodologija*. Von Wikipedia Slobodna enciklopedia: <https://bs.wikipedia.org/wiki/Metodologija> abgerufen

THE IMPACT OF GLOBAL CRISES ON THE OPERATIONS OF SMEs IN THE RASIN DISTRICT

Goran Lapčević¹, Slađana Vujičić², Milan Krstić³

Abstract

The manuscript briefly presents the results of the analysis of the operations of SMEs in the Rasin District based on field research conducted in 2023, after the global crises caused by the COVID-19 pandemic, as well as the consequences of the conflict in Ukraine. The research was based on the assumption that the aforementioned crises had a significant impact on the operations of SMEs in the Rasin District. The research sample included 25 SMEs from a total of 6 towns in the Rasin district, which operate within the dominant sectors of the district (industrial, agricultural and service sectors). On the basis of the collected data, the latter analysis was carried out, which included 16 key relevant economic indicators of SME operations, i.e. issues that are relevant for SMEs. The purpose of the research was to, based on the results of the research, improve the operations of SMEs in the Rasin district, especially in terms of their marketing and market positioning. The research sufficiently confirmed the assumptions of the research that the global crisis caused by the COVID19 pandemic and the conflict in Ukraine had a visible impact on the operations of SMEs in the Rasin district, that its scale was significant, as well as paved the way for subsequent broader research.

Key words: Analysis, Small and medium-sized enterprises, business, crisis, Rasin district.

---

¹ Goran Lapčević, Ph.D, Professor of professional studies, College of Business "Prof. Dr. Radomir Bojković" Kruševac, Serbia, E-mail: gorlap@gmail.com

² Slađana Vujičić, Ph.D, Associate Professor, College of Business Economics and Entrepreneurship, Belgrade, Serbia, E-mail: sladjana.vujicic@vspep.edu.rs

³ Milan Krstić, Ph.D, Retired full professor, Belgrade, Serbia, E-mail: mykrstic@gmail.com